

Samuel Gili i Gaya

En aquest acte, la missió d'aquestes paraules inicials, ultra la presentació o aplanament de camí eufemístic de la disertant, seria la de començar a fixar l'atenció dels oients en el tema concret, d'estudi, erudit en el terme més etimològic del mot, que ha motivat l'estudi que avui es presenta: la figura i l'obra de Samuel Gili i Gaya.

Aquest estudi ens era necessària: ens calia perquè si hi ha una figura amb risc de quedar esborradissa i emboirada, aquesta figura és la del nostre fillòleg.

No hi ha dubte que per als que saben llegir i escriure i han estudiat una mica, Samuel Gili no és un desconegut: mes, demaneu a la jovenalla lleidatana qui és, on se col·loca, quin estatge de la història i de la veneració escau a aquesta figura, i no us sabran respondre en un percentatge altíssim.

Ens convé, per tant, recuperar els nostres noms destacats, completar la gal·leir galeria de lleidatans il·lustres. Res no vol dir que els estaments hagin convidat aquests darrers anys Samuel Gili a parlar a la nostra ciutat; ni tampoc és prou aconsoador que bon plec de lleidatans dels d'abans

de la guerra -precisa expressió - el saludessin joiosos quan venia, molt de tard en tard, a, com recorda la olors Sistac, a parar-se a la vitrina del Casino Principal. I no n'hi ha prou perquè amb una personalitat de senyora distinció, amb un posat de discreció grisa, amb una obra de tan important perduda en revistes especialitzades i en les butlletes de la secció morfològica de la Reial Acadèmia de Madrid, Samuel Gili hauria acabat per ser una fantasma benèvola i llunyana per a la Lleida viva i acarada al futur.

El treball de la professora Sistac, doncs, és oportú i cal felicitar no solament l'autora, sinó els qui van acollir la idea i promoure-la des d'instàncies administratives i de regiment públic.

De què es tractava, en suma? Es tractava de recercar els passos donats en vida i les ta etapes de l'obra del nostre homenatjat, i fer-ne una síntesi catalogadora, de forma que tothom, a partir d'ara, pugui trobar un primer estudi, amb totes les virtuts i les limitacions acceptades pròpies d'un primer estudi, suficientment aclaridor de l'embolcall vital i laboral de Samuel Gili.

I és molt adient que hagi estat una professora de llengua la qui hagi tractat, avesada al terreny, la tasca d'un lingüista, d'un filòleg en tota l'accepció del mot ; lexicografia, problemes de sintaxi, estructura i normativa.

La tasca no era gens fàcil, tant més que els límits que la Dolors s'havia marcat eren abastament modestos i tendents a la funcionalitat més estricta : ordenar les dades de la vida i de l'obra de Samuel Gili i fer-me un inventari manejable, ~~mmm~~ endreçat... i prou. Malgrat que la inevitable tendència al judici i a la bastida crítica la sotgés un cop i l'altre, ella hi ha sabut resistir. La seva comesa era de donar-nos aquell inventari , i inventari ha fet. Amb això ha sabut ser fidel a un dels postulats més lloables de la tasca investigadora i de catalogació .

Per això, en les dades de la vida del ~~lingüista~~ filòleg i gramàtic, ens sorprendrà de saber que Gili era farmacèutic i que els seus primers treballs versaven sobre nomenclatura popular i científica d'algunes plantes. Poc després, el trobem a Madrid, als voltants de Ramon Menéndez Pidal ja treballant en qüestions de filologia.

El treball de la professora Sistac ,després, s'estén perseguint, pas a pas tots els articles i estudis publicats per Gili, les seves amistats lletraferides que foren totes les importants al món intel.lectual castellà. Antonio Machado, Cossío, els homes del Instituto Escuela -tradicció de la Institución Libre de Enseñanza.

Vinculació lleidatana ? Si, però mantinguda quasi exclusivament a través de "Vida Lleidatana" i els seus homes. Alguna incursió als Estudis Universitaris Catalans, també. Tanmateix, i és de doldre, Gili i Gaya se sentia ja immers, una mica absorbit, per l'àmbit castellà, i amb referència a la llengua de Cervantes són plantejats la majoria dels seus estudis.

personalment, només he tractat Gili i Gaia un sol camí, a Lleida mateix. Li vaig engegar a cremadent la pregunta inevitable : per què no havia fet exclusivament filologia catalana. Les coses de la vida, em va respondre ; tants anys d'institut, ara la Reial Acadèmia...

Aquest allunyament, que la professora Sistac estudia molt ben apuntat, ens ha de doldre. Però una biolgrafia totalitzadora segurament ens en donaria la clau.

Quedi però, avui, aquesta aportació a l'homenatge que Lleida vol massís,

a Guli Gaia. L'estudi que avui es presenta oficialment, i que ha elaborat Dolors Sistac.

L'autora, arribada al camp de la investigació després d'una esforçada preparació, nuada d'episodis vitals absolutament dramàtics, és, per als seus amics i tots els coneguts, un exemple de voluntat i de fermesa.

Deixeu-me expressar el desig que vinguin més treballs com aquest, ampliat o reduïts, però constants. Si la figura de Gili i Gaya ha de ser, d'ara endavant, més coneguda, a aquest treball ho deurem. Que no decaïgui l'ànim de l'autora en benefici d'un més viu coneixement de les nostres coses i dels homes que les van fer possibles i les hi faran encara.

La filologia és un camp que, amb orientacions diverses possibles, ha tingut eminents conreadors durant els primers cinquanta anys del segle . Era una filologia força teòrica, a la qual seguiria, com a primera estrella de l'espectacle, ja decantat el segle vers la segona meitat, la lingüística, les formulacions estructurals. Gili Gaia va trobar-se participant de l'una i de l'altra tendència. Coneixedor profund de tots els estudis fets en aquells camps, no entrà, malgrat tot, a refer treballs d'altri , sinó que el trobem molt abocat a formulacions personals i estudis inèdits. Això quant a la seva activitat d'investigador: dues més s'interferirien amb la primera al llarg de la vida : la de professor en actiu, i , tardanament, la d'Acadèmic de la Llengua Castellana. De les tres la que ell més preferia era la de mestre, la de professor d'Institut. I és amb curiositat admirada que Dolores Sistac constata que la primera plaça obtinguda per Gili fou la de Baeza, per on passejava, meitat ombra meitat lúcida consciència, Antonio Machado.

El treball diari amb els alumnes, les converses que escoltava, les ano-

tacions que feia, tot li permetia de formular treballs, constatacions a propòsit del llenguatge, la seva funció, la seva estructura canviant..

Certament que Gili, fruit directe de la Institución Libre de Enseñanza, en tant que professor a l'Institut Escola, visqué una de les rares mostres de pedagogia activa viscudes dins l'àmbit de llengua castellana. A l'àmbit catalano-parlant, els Institut Escola, nascuts més tard, entroncaren amb una tradició existent, derivada de l'obra de la Mancomunitat i de la curiositat científica i de l'afany de perfecció social catalana, i van durar molt més, de fet, van durar des de les experiències directes de Maria Montessori a Barcelona abans de la primera Gran Guerra, fins a la fi de la Guerra del 36-39 i la derrota catalana.

No hi ha cap treball, doncs, de Samuel Gili Gaya, en el terreny del publicista especialitzat, que ens sembli ociós, lleuger, o passador: són tots fermes, profunds, inquietadors. Tenia el do de l'autoexigència, això cal reconèixer-ho. I una consciència, ens diu la Dolors Sistac, de les mancances educatives al conjunt de l'Estat espanyol, i, dolorosament per a ell, -en aquells temps- a Lleida (1928, Vida Lleidatana).

Sense una biografia metòdicament profunda, especialitzada, que no era propòsit de fer ara com ara, no podem explicar-nos la sensació de persona allunyada que , de 1939 ençà feia Samuel Gili i Gaya. Allunyada de la represa activa de la catalanitat, de la defensa , a tall de resistència, de la llengua. Ben cert que ell fou un dels "depurats", és a dir, del que nosaltres n'hem dit sempre represaliats i perseguits. Si no vaig errat, fou traslladat a la força, a Torrelavega. Pau Guimet se me'n dolia un dia. Si, un represaliat no podia, ~~hannocentm~~ clar i net, adoptar a la postguerra, quan les nostres ciutats semblaven ocupades - i a voltes per desencarrilats fills seus - no podia, dic, llançar-se a un activisme que podia resultar forassenyat. El fet és, però, que Gili i Gaya es veié un cop més, immers en el món de la gramàtica, la lingüística, castel·lanes. Reconeguda la seva autoritat, és fet acadèmic, i en aquell ambient neutre, quasi solemne de la Reial Acadèmia, continua les seves paperetes lexicogràfiques, les seves notes de fonetista, algun treball d'història literària.

La professora Sistac estén el seu treball perseguint, pas a pas, tots els articles ,o la immensa majoria, i estudis publicats pel nostre filòleg,i les seves relacions amb personalitats intel.lectuals :Cossío, Menéndez Pidal,tots els alumnes seus,avui catedràtics, el Madrid magnífic dels anys vints.

Seria arriscat de dir que a través dels treballs catalogats els qui fan referència a l'àmbit cultural català a mida que el temps avança es concentren més vers qüestions lleidatanes ? Era això un escut protector ,un salconduit amable,un fingit localisme record dels anys de repressió ? Queda la pregunta,feta potser impremeditadament.

Del primitiu col.laborador de l'Institut d'Estudis Catalans a penes si en quedava, en el terreny actiu, res. Vull dir,i ho dic clarament que, ultra la seva vàlua com a científic,reconeguda per tots i de la glòria de la qual ens toca certament alguna engruna, ens dolem que en la represa de la nostra cultura el temps i les circumstàncies personals i socials n o li lleguessin d'aportar-hi un testimoni de primera magnitud com hauria estat el seu : que pogués figurar,activament, al costat d'Un Ribà, d'un Vicens-Vives, a la línia de lluita. Tanmateix,

un home de la honestetat de Gili i Gaya havia de menar la lluita que més li esqueia ; aquesta decisió de la investigació pura, limitada al marc de la llengua i literatura castellanas, la serví amb gran rigor i altura reconeguda internacionalment. He dit això, per assenyalar que també la professora Sistac apunta, moderadament , aquesta sensació d'allunyament , no trobo paraula millor per dir-ho -que ens produeix el nostre autor.

Personalment, només hi he parlat una vegada: a lleida mateix. Tot just ens havien presentat, li vaig engegar a cremadent la pregunta inevitable: per què no havia fet majoritàriament filologia catalana . Les coses de la vida, em va respondre, i bé que em dol. Tants anys d'Institut, ara la Reial Acadèmia... Ja havia entrat en el penós camí, tant més penós com més culta és la persona, de les dificultats auditives.

El treball esforçat de la professora Sistac ens dóna referència bibliogràfica detallada d'un centenar de treballs del nostre erudit. Fa constar que poden haver-hi d'altres treballs encara no catalogats o no ben coneguts. Però ens cal reconèixer que , com a primera passa, hem

assolit un nivell més que satisfactori : fins ara l'obra de Gili i Gaya no s'havia catalogat d'una manera exclusiva. Ara ja tenim, com deia al començament, aquell punt de partida útil i, més que útil, imprescindible, per situar l'home i l'obra.

Gràcies en siguin donades a l'esforç, ingrat i laboriós en el sentit etimològic del mot, de Dolors Sistac.

En la presentació d'aquesta obra reflexionem un instant en el mèrit personal de l'autora, arribada al camp de la investigació després d'una preparació que, nuada d'episodis vitals absolutament dramàtics, la fa més valuosa per a tots nosaltres. Deixeu-me expressar el desig que vinguin més treballs com aquest: que no decaigui l'ànim de l'autora en benefici d'un més viu coneixement dels nostres homes i de les nostres coses, sumands d'una cultura uns i altres.

El treball es disposa en una introducció, una primera part titulada I- l'Origen, en la qual situa l'autor dins la societat lleidatana del seu temps, fent un lleu panorama de les activitats culturals dels anys corresponents a la joventut del filòleg.

La segona part de la biografia ens situa Gili Gaya en els seus estudis i primera pràctica com a farmacèutic, i la seva primera incursió en el terreny lexicogràfic entorn de les plantes i llurs noms.

A la III, Interferències ciutadanes, apunta algunes activitats patriòtiques del jove Gili Gaya, les reivindicacions catalanistes, arrel del seu contacte amb Prat de la Riba i amb Morera i Galícia. Després, ja ~~minimament~~ vindrà la tasca científica, dins la gramàtica i la lingüística. La IV part ens el situa ja a Madrid. I el treball investigador i de mestratge actiu s'intensifica.

La V part parla dels "anys foscos" de postguerra del nostre autor. Després, un esbós valoratiu dels corrents principals del seu quefer, clou el treball d'emmarcament biogràfic.

Les notes al peu de plana, en nombre de setanta, aclareixen circumstàncies, edicions, detalls, dels punts tractats. Segueix la llista.